

A HATVANI KAPUNÁL.

Beim Hatwaner Thor. 1780

Budapesti Széchenyi István Múzeuma

A RÉGI PEST

A régi Pest fogalma az idők folyamán különös mellékértelmet kapott nemcsak a korszak hangulatmagyarázóinál, hanem a vele komolyan foglalkozó kutatóknál is. Ez a meghatározás nem jelent röviden mindazt, ami a mai városképben, Pest szellemi és gazdasági történetében nem új, ami elmúlt századokból nyúl bele napjainkba és lett kulturális öntudatunk nemes részévé. Szokásossá vált a „régí Pest” megjelölést ezen átfogó részére vonatkoztatni. Ezzel csak Közép-Európa többi várossegységeinek leírásában is divó nyelvcsokást követünk; ha Alt-Wien, Alt-München, Alt-Berlinről beszélünk, úgy ezeknek körülbelül száz év előtti való állapotát értjük, tehát a művelődés és az egyetemes művészettörténetnek azt a korszakát, melyet a közvetlenül reákövetkező nemzedéknek természetszerű ellenszenva a „biedermeier” gúnynevével illetett, melyből azután, mint oly gyakran a világ művészettörténetében (teszem a gótika, a barokk esetét) becsületesítés és a további folyamatban történelmi szakkiefezés lett. Franciaország sajátlagos történetéből magyarázható, hogy a hasonértelmi kifejezések „Vieux Paris”, „Vieux Marseille” stb. valahogy másképen elhatárolt időközöket jelentenek, melyekben az úgynevezett ancien régime összes életformái is elférnek. Ami most már a középeurópai életviszonyok szabványait illeti (fideszámítjuk a Habsburg-dinasztia által uralt vagy befolyásától érintett kultúrterületeket), úgy a biedermeier-korhoz való viszonyunk egészen sajátos cachet-et kapott. A csak félig elmúlt időről van itt szó, saját fejlődésünk tegnapelőttéről, amely ugyan különböző okoknál fogva szükségyszerűen idegenné lett, de azért mai életünk gyorsütemű menetének dacára emlékezetünkben, szfvünkben mégis erősebben van lehorogonyozva, mint az előző korszakok és amelyhez még közvetlen szóhadományok, aminők p. o. nagyszüleink elbeszélései, is fűznek. Sőt ezen életstílus külső keretei is a legtöbb esetben még szemünk előtt állanak. Dacára a későbbi, minden művészeti lelkismerettől távoli idők építészeti bűneinek, egész házcsoportokat, tereket, úrvonalakat, sőt egész városnegyedeket lehet ki-

hámozni a mai nagyvárosok háztengeréből. Annál világosabban, minél többet építkeztek magában a kérdéses korban. És ebben a beállításban a fajlagos pesti állapotok egészen különös értékkel bírnak. Hiszen a város-történet e szakában nyerték Pest alaprajza és körvonalai döntő veretüket. Városunk építészetében ez a korszak fénypontot jelent. A neoklasszicista építőstílus, mely háteréül szolgál a biedermeier-kultúrának, pesti talajon jellegzetes fejlődést vett. Itt valóban nem érezzük, hogy a történelmi-archaeológiai beállítás lisztharomja olyan gyilkolólag feküdt volna rá a kor életére és alkotására, ahogyan ezt egy antihumanista történelemszemlélet hirdette. Az emlékszerű bizonyítékok másról tanuszkodnak. Ha Rudolf Alt régi pesti-budai motívumokat ábrázoló vízfestménysorozatát nézzük, mely Sandmann litográfiai révén annyira népszerű lett, vagy a pesti Dunapart egész együttesét vizsgáljuk, nem szabad e kornak őszinte művészi törekvéseit csak epigonizmusnak, csak egy félreértett klasszicista ideáiból fakadó tengődésnek minősíteni. Ebből a stílusból eredetileg teljesen hiányoznak a hanyatlás tünetei. Van rossz biedermeier, ahogy bizonyára rossz rokokó is volt. De kétségtelen, hogy ennek a korszaknak az összes megelőző stílusokkal közös, nagyfontosságú ismérve van, mely sajnos a mi korunkból teljesen hiányzik. Ez az egységes jó ízlés, mely az összes alkotásokat áthatja. Áll ez főleg az építészetre és az iparművészet valamennyi ágára. Az igazi biedermeier érzéke úgy a használati tárgyak, mint a művészeti alkotások törvénye és mértéke iránt csodálatosan biztos és finom. Törekvése az volt, hogy bár szerény keretekben és egyszerű eszközökkel, művészi és kultúrértékeket állítson elő. A pesti fejlődés különös kiemeléssel nem azt akarjuk elhárítani, hogy más városokban ne keletkeztek volna e stílusnak nagyobb-szabású és szebb alkotásai. De ilyen egységes jelleggel egyetlen más város sem bír. Érezzük, hogy ezt a nagy tervet egy agyvelő gondolta ki. Hozzátehetjük, hogy az akkori Pesten az úgynevezett nagyművészetet majdnem kizárólagosan az építészet reprezentálta. Ez az átfogó és egységes építészeti rendszer határozza meg a mult szá-

zadi Pest képét. De ebben az egyöntetűségben az akkori élet egyszerűsége és polgári szolidaritása erős akkordokban jut kifejezésre. Az építészet nem tartották magánügynek. A József nádor égisze alatt működő szépbizottmány határozott irányelveket szabott. Ebben a nagyszabású területben nemcsak egyes utcák rendezéséről, vagy egy-egy középület felállításáról volt szó, hanem itt modern értelemben vett városrendezési kérdések izgatták a lelkeket, melyeket azután a két *Hild*, *Pollák Mihály*, *Zitterbarth*, *Kasselik*, *Brein* és mások mintaszerűen meg is oldottak. Igaz, hogy már előbb, főleg a barokkban nagy előszeretettel terveztek nagy épületkomplexumokat, terjedelmes udvar- és kertrendszerekkel. Arra, hogy mint az Pesten történt, egy egész várost egységes szempontok szerint, egységes stílusban építettek volna, a klasszikus-antik koron kívül csak kevés analógiát találunk (Richelieu, Karlsruhe, Szt. Pétervár). Ez az átfogó rendezés nem történéseit erős botlások és kivrívó kegyeletsértések nélkül. Az állandóan növekvő forgalom lassanként szérobbanította a régi kereteket és ennek a folyamatnak sorban estek áldozatul a régi városkapuk is. Ezen rendszabályok szűkséges voltáról nem kívánunk a nagy nádorral és a szépbizottmányban ülő tanácsadóival vitába szállni.

Hogy más megoldások is lehetségesek lettek volna, Prága, Nürnberg és egész sereg más régi város igazolja, ahol hasonló esetekben a nagyforgalmú utakat egyszerűen a városkapuk körül vezették és ezután a történelmi városkép fontos elemelt megmentették. A pesti viszonyoknál éppen ez a határozott céltudatos városépítési program következménye, hogy hasonló kísérletekre nem gondoltak. Az egyenesen vezetett útvonalak nemcsak az egyre emelkedő forgalomnak feleltek meg, hanem a klasszicista építéstílus követelményeinek, szabályos, tömbszerű háztervének és takarékos jellegű díszítőművészetének. Itt érdekes viszonylatok merülnek fel az egyes épületek és a városkép egésze, az egyéni művészi megoldások és azoknak térbeli és időbeli szintézise között s. b. Belejártsanak továbbá építészeti elvárások, de a tér és útvonalképzés problémái is, melyeknek törvényszerűségével a művészettörténeti mód-

szertannak egyik legújabb hajtása, a városéptés története foglalkozik. De ebben a beállításban is a klasszicista Pest építészeti nem érheti gáncs, mert a halálraítelt régi épületek helyébe mindig egyenrangú, saját koruk művészi alkotásaival konform, alkotásokat állítottak. Sajnálatos kivételt jelent e szabály alól a Hatvani-kapu esete, amely kapu 1808-ban Hild János nagy rendezési tervének esett áldozatául. Pedig ez a genialis városéptő teljesen tisztában volt a terek esztétikai és forgalomtechnikai jelentőségével. Hiszen ugyanez a terv a lebontott Váci-kapu helyére az egykori Színház-teret (mai Vörösmarty-tér) és a régi Kecskeméti-kapu helyén az egykori Széna-piacot (a mai Kálvintér) tüntette fel. Nehéz elképzelnünk, mi indította arra, hogy a Hatvani-kapunál más megoldáshoz nyúljon. Ezáltal hatáskukban szinte modernnek látszó eszközöket választott, az egyenes útvonalak lélekellenküllü, brutális keresztvezését. Az ott emelt épületek összképe mindenesetre bizonyos, a korstílusból fakadó egyöntetűséget mutatót, melyről már csak Kasselik Ferenc Vigyázó-palotája tanuskodik. Ez utcakeresztés mai állapotaért azután már a következő idők esztétikai lelkiismeretlensége felelős. Ez a hely, melyről a Nemzeti Színház épületének lebontásával a történelmi fikciók utolsó nyoma is eltűnt, régente tarka és mozgalmas élet színhelye volt. Régi, 1780-ban festett olajfestmény nyújt róla megkapó képet. A városkapu a körülálló, részben hozzá- vagy beépített házakkal rendkívül kedves, intim városképet adott, melynek formáin még a klasszikus renaissance visszafénye volt látható, hiszen Pest erődítménye nagyjában az 1444–71 közt való időben készült. A hullámzó, gazdagszínű slürgés-forgás, a diligenca, a privát chaise-k, a magyar ruhás szolgáló és kocsisfpusok, az udvarias rokokó polgárok „savour faire”-je, a jó vidékiek tarka viselete, a divatban és az életstílusban rejlt megegyezés dacára, mégis zengő, pestiesen determinált hangokat szólatatnak meg.

A Hatvani-kapu lebontása által üttört résen át a városstest nyújtózokdni, terjeszkedni kezdett. Kelet felől ezideig az elsőrt földszintes házak közül csak a Szt. Rókus-kórház hatalmas tömbje magaslott ki. A Nemzeti Színház építésével fontos szellemi góc-

A Várkapu a Tabánnal. Régi vízfestmény
Budapesti Régészeti Múzeum

CSÁSZÁRMALMOK ÉS CSÁSZÁRFÜRDŐ BLIDÁN

L. Böhmek rajza után készült azzalmetten I. Uichterlő

pont helyeződött ki az egykori Hatvani-kapu előtti területeire. Ez a városrész akkor még nélkülözte a szabályos útvonaltól jellegét, szokatlan szélességével és kiépítetlen voltával inkább hosszúra nyúlt térhez hasonlított, amelyen gyakran heti piacokat is tartottak. E városrész tulajdonképpeni mágnesét úgy a pestiek, mint a környékbeli földesurak részére a Nemzeti Színház jelentette, a magyar drámai művészet nagy akadémiája és a magyar nyelv gondos ápolója. Ezt a játékszínt 1855-ben Zitterbarth Mátyás építette a pesti klasszicizmus kiegyensúlyozott formáiban. Ez a régi színházépület már a 70-es években új, nagyobb kiterjedésű színháznak adott helyet, amely azóta már színien eltűnt Pest színiéről. Ezekben a csarnokokban a magyar műveltség történet nagyon fontos fejezete játszódott le, hiszen hazánkra és fővárosunkra még erősebben, mint másutt, megállapítható tény, hogy a korzaknak tulajdonképpeni nagy „teljesítménye” az irodalom volt és nem a képzőművészetek. Ezt hangsúlyoznunk kell, dacára annak a páratlan népszerűségnek, melynek a biedermeier művészete, főleg a festészete napjainkban is örvend. Nem is oly régen, kivált irodalomtörténeti oldalról, szívesen hangoztatták, hogy a klasszikus magyar irodalom kifejlődésének és a régi Pest milleujének vajmi kevés köze volt egymáshoz. Még ha el is ismerjük, hogy a pesti társadalomnak

kevésbé kifejlett esztétikai-irodalmi-romantikus hajlamai voltak mint Bécsnek vagy Berlinnek (bár az utóbbival sok közös alaponást mutat), nem tudunk elképzelni komoly irodalmi fejlődést közvetlen visszhang nélkül. Hiszen az írott könyvek története elvont, légtüres valami, melynek csak az általa gyakorolt hatás története, az olvasóközönség reagálása ad nyomatékot és kölcsönöz életet. Ennek az irodalmiságnak a történetében most már az úgynevezett biedermeier kiváltságos szerepet játszik. Még a XVIII. században, tehát a „felvilágosodás századában” a nagy tömeg, még azok is, kik írni és olvasni tudtak, az irodalmi érdeklődés teljes hiányában leledzett és az imakönyvön kívül szellemi szükséglete a nap-tárra, szakácskönyvre szorítkozott, addig az új polgári társadalom fundamentumai a serény munkán, a vagyonszerzésen kívül első sorban a műveltségen nyugsznak. Hogy ezek a törekvések, melyekkel néha bizonyos mérvű önhittség és literátus gőg is társul, a pesti talajon is, a kispolgári társaság legszélesebb rétegeiben otthonosak voltak, igazolják Szentpétery József ötvösmester hosszadalmas fejtegetését, melyeket 1852-ben a Tudományos Gyűjteményben tett közzé. Itt egyik gondolatmenetét a mesterember dicsőítésével zárja le örökbecsű szavakkal: „ahol a mesterember szegény, ott szegény az egész nemzet.

A mesteremberben mutatja ki magát a nemzetnek fizlési és erkölcsi tsinosodásának elért mértéke". Ez a céhéleti alkonyán és a céhalkotmány megvédése céljából fogalmazott írás rendkívül tanulságos történeti okmány a bennünket itt érdeklő korról. Kiterjed a régi Pest valamennyi művészi, kulturális és szociális programjára. E kompendiumban bizonyos ferdeségek dacára mégis nagyon komoly és őszinte művelődési törekvéseket érzünk ki, melyek még különös jelentőséget nyernek azáltal, hogy egy nemes iparág világlátott képviselője jelöli meg honfitársai okulására a gazdasági boldoguláshoz és — a magasabb műveltséghez vezető utakat. Nem von le semmit értékéből, hogy a szerző 1832-ben egyes esetekben még Kaunitz herceg kultúr-programjára támaszkodik. Ez legföljebb egy adattal több azon láthatatlan szellemi csatornák létezésének bizonyítása mellett, melyek a biedermeieri és felvilágosodás korával összekötik. Derék pesti ötvösmesterünk méltatja továbbá a régi céhszabályok, főleg a vándorutak kulturális jelentőségét s fölleleveníti az olvasóban a biedermeier korszak egyik legkedveltebb típusát, a mesterembert, mint vasárnapi irodalom-és színházpártolót. Régi meghitt ismerősünk ez. A pesti arcképfestők: Barabás Miklós, Heinrich Ede, Borsos József, Kaergling Tóbiás, Pataky László, Donát János, Grimm Rezső, Bernwallner József vagy bécsi kollégáik (Kriehuber, Daffinger, Amerling) pesti embereket ábrázoló lapjaiban gyakran találjuk e kedves bácsikat és néniket a vasárnapi hangulatot oly megkapóan jellemző, nélkülözhetetlen könyvvel a kezükben. Ez az irodalmi érdeklődés nemcsak a szépliteratura termékei iránt nyilvánult meg, hanem a tudományos kiadványok felé is fordult, első sorban a nemzeti multunkat kutató történetírással, valamint az elméleti klasszicizmus nyomán a régészet felé. Ez a romantikus rajongás a köz- és magángyűjteményeknek egész sorát hozta létre. Böhm József Dániel, Festetich, Fehérváry Gábor, Henszlmann Imre, Ipolyi Arnold, sőt még Pulszky Ferenc feltáró és gyűjtő munkájára is gondolunk. Ezen művészetet, irodalmat és tudományt egyaránt felőlől áramlatnak gyűjtőmedencéje csakhamar a Nemzeti Múzeum lett. A protektor-nádor fel-

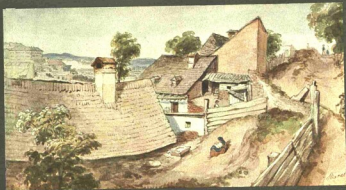
hívására és példaadása mellett az egész országra kiterjedő, lelkes adakozás folyt a „Nemzet nagy magtára” javára. A hírlapok szinte naponta beszámolnak a gyarapodásról és a pénzadományokról. Az egyre növekvő gyűjtemények, melyek addig a mai papnevelő-intézet épületében voltak elhelyezve, a Pollácz Mihály által 1856-ban épített palotában kaptak méltó hajlékot, mely jellegzetes alaprajzával, homlokzatával, nemes belső arányaival és tartózkodó díszítő rendszerével a pesti klasszicista építőművészetet a legmagasabb fokán mutatja.

A közönségnek a színhátékért, kivált a Nemzeti Színházért való rajongásáról az az időbeli napilapok és folyóiratok tanuszkodnak. Igaz ugyan, hogy főtlólagos pillantás a műsorra már mutatja, hogy ez a rajongás a maradandó értékkel bíró darabokat szinte pontosan kikerülte. Történeti távlatból nézve ez egyáltalán nem érinti, sőt még jobban kidomborítja a Nemzeti Színház nevelő szerepét, mert az irodalmi sikereket rendszeren a publikum fizlése ellenére kellett erős küzdelemmel kivívni. De tudunk arról is, hogy egy-egy komoly darab előadása társadalmi eseményszámba ment, mely alkalmakkor a szerencsétlen alkotású tér csak nagynehezen tudta a kocsik felvonulását lebonyolítani.

A kevésbbé tehetősek, a színházért rajongók nagy zöme, azonban gyalog sietett Thália templomába vagy felkapaszkodott egy omnibuszra, aminőt az itt bemutatott metszeten látunk. E kényelmes, a kor gyorsasági igényeinek teljesen megfelelő közlekedési alkalmatosságon kívül a pesti utcák nyugodolmas „forgalmát” legföljebb ambíciózus fiakkerek zavarták. Az akkori napilapokban, gúnyképeken nem egyszer olvassunk „gyilkos” fiakker vágatásról. Különös zamatú „eseményeket” jelentettek a pestbuda! utcák csendes életében gróf Sándor Móric lovassbravúrral, melyekről az egykori rajzok és képek egész sorozatát ismerjük. Ezek sorából kitűnő vízfestményt hozunk Helcke Józseftől, a bécsi 48-as forradalmi jelenetek biztoskezü megörökítőjétől. Nem annyira a gróf nyaktörő mutatványait érdeklik a mai szemlélőt, mint inkább e pompás lap festői értékel, rendkívül finom színerzéke, az állattest megértett anatómiája és

A Császárfürdő udvara
Rudolf Alt rajza után készült színesített kényomat Sandmanntól
Budapest Széchenyiért Alapítvány

Berebas Miklós: Gellérthegyi részlet. Vázlatműny 1836-ból
Budapest Széchenyiért Alapítvány

A Ferenciek-teret Pestben
 Kuwassing rajza után készült színezett acélmetszet Martenstől
 Budapest Székesfőváros Múzeuma

A papnövelde-utcai központi Szeminárium
 Kuwassing rajza után készült színezett acélmetszet Martenstől
 Budapest Székesfőváros Múzeuma

Pálfi András: Buda és Pest látképe, 1819. Kézai várkastélyt nézegetve
Budapest Államtörténelmi Múzeuma

a pillanatmozdulatok biztos visszaoadása. Jellemző kortörténet Sándor Móric nagyíri különbségeinek páratlan népszerűsége is. Erre csakis ez a nyugodtalmos, polgárián beállított korszak nyújthatta a szükséges háttérrel. A polgári otthonok biztos páholyából figyelték a gróf lovas művészetét; számukra ez idegen világot jelentett, melyhez csak két viszonylat volt lehetséges; határtalan csodálat a romantikus hajlamuknál vagy pedig bosszankodó fejcsóválás a józanabb többségnél. A kérdéses idők irodalmi érdeklődéséből önként következik, hogy egy másik nagyúr, Széchenyi István egészen másirányú és értékű törekvései több és nyomatékosabb visszhangra találtak, sőt gyakran alaposan felkavarták a lelkeket. A régi társadalmi rétegzés különben már lassú, de észrevehető átalakuláson ment keresztül. A legszebb példát erre éppen Széchenyi adta, ki az alkotás és a tudás emberrel mindig egyenrangú felekül tekintette, főrangú társait pedig nem ritkán a legkíméletlenebb kritikával sújtotta. Ezt a folyamatot a kortársak is érezték. Így Szentpétery mester előbb említett irodalmi adalékában egy újabb, jobb belátással bíró kor hajnalhasadását abban látja, hogy néhány szerencsés mesterember (éptőmester!) a „Nemes Casinó Társaság” tagja lett. A régi rendi hierarchia helyébe az egyes hivatások (tudós, hivatalnok, tanító, kereskedő, iparos) kasziszzerű elkülönülése lép. Ellentétben a barokk és a rokokó idejével nem annyira a nagy társadalmi események jellemzik e kor igazi lelkületét, mint inkább az irodákban, a boltokban, a műhelyekben, műtermekben, az iskolákban végzett munka. A még érvényben levő céhartikulusok gondoskodtak a munkaqualitásáról, a piaci lehetőségekről és a tagok erkölceiről. A munkát és a munkahelyeket azonban annyira közömbös dolognak tartották, hogy a művészek a szürke mindennapiság e hátterét nem is ítélték ábrázolásra valóknak. Ezen később realizáltságosabb hajlamú „műirány” változtatott. Munkaszünetkor, vasár- és ünnepnapokon érvényesült azután a polgári otthonok melegsége, meghitt kedélyessége. Ebben a környezetben minden csillog, nappal és éjjel takarítanak, minden látogató után kifényesítik az ajtók sárgarézkilincseit. A berendezésről, a bútorzatról, a díszítésről jeles művészi ipar

gondoskodott. Az egyszerű társasélet a férflaknál a budai borok, az asszonyoknál ama híres, nyelveket megoldó csésze kávé körül csoportosul, melyet Giergl, Szentpétery, Prandner vagy más pesti ötvösök által trébelt ezüstkannákból öntöttek. Éppen a pesti ötvösség virágzása bizonyítja a pesti lakosság tekintélyes életstandardját és bizonyos fokú fényűzését. Ez a serény tevékenység a céhélet utolsó idejében nagyon vonzóvá teszi a pesti ötvösség e korszakát. Bátran mondhatjuk, hogy az építészeti „teljesítményeken” kívül az ötvösművészet a régi pesti „műgyakorlat” egy másik dicsősége. Igaz ugyan, hogy ezen, formavilágában és sajátlagos technikájában, legnemzetibb magyar iparág történetünk régebbi századaiban otthonos volt a pesti talajon is. Ez a tevékenység azonban a budai, a felvidéki és az erdélyi műhelyekkel nem tudott versenyezni. Ez volt a helyzet a török uralom alól való felszabadulást közvetlenül követő sivatár időben is. Egyelőre még külön szervezetük se volt és a budai céh alá tartoztak. Párhuzamosan a város fejlődésével az ötvösművészet is fellendül és 1757-ben már külön pesti céh alakul. Ezzel szinte egy csapásra megváltozott a helyzet és a pesti ötvöscéh még a barokk idejében, tehát az első sorban pompából és repraesentációból fakadt életmódnak megfelelően, örvendetes lendülettel nyer. A megrendelők sorában első helyen az egyháziak látnak, nyilván azért is, mert a legtöbb pesti templom ebben az időben épült vagy restauráltott. A török dúlás után a liturgikus felszerelés is felújításra vagy pótlásra szorult. A régi pesti plébániák kincstárol, a Fővárosi és a Nemzeti Múzeum idevágó anyaga fényesen bizonyítja, a polgári elem gazdasági, szellemi gyarapodásával és előtérbe jutásával az ötvöstárgyak iránt való előszeretettel egyre szélesebb rétegekre terjedt. Pest rövidesen nemcsak Budát, hanem a magyar ötvösművészet valamennyi többi történelmi gócpontját messzire túlszárnyalta. Külföldön is kezdik megbecsülni. Szentpétery trébelt ezüst-reliefjei Londonba, Bécsbe vándorolnak. Ugyanez a mester a párizsi szpérművészet akadémiája dísztagja és a Besztercebányán működött Libay Sámuellel együtt a bécsi ötvöscéh tiszteletbeli mestere. Libay sokat dolgozott Pesten is és pesti megren-

delők számára. A XIX. század első felében nem kevesebbről, mint százötven mesterről tudunk, kik ezt a nemes iparágat a pesti céh keretében művelték. A megrendeléseknél még mindig az egyház áll előtérben, de a polgári társadalomnak használati tárgyakban való fokozódó szüksége mind több és több mesterkezét foglalkoztat. És ezeknél az új stílus tartózkodó díszítése és egyszerűsített formaadása jobban érvényesül, mint a nagyobbmértetű repraesentációs darabokon. Vannak edényformái Schätzle-, Szentpétery- s Prandtner-nek, melyeknek nemes körvonalai, jellegzetes fölépítése és takarékosan alkalmazott ornamensei nemcsak a klasszicista, hanem a klasszikus stílus hatását közelítik meg. Nagyon messzire, egészen az óattikai vázákig kell visszamenünk, ha ezen kávé- és teáskannák prototípusát akarjuk keresni. A korszak már gyakran hangoztatott irodalmi-elméleti beállításánál nyilvánvaló, hogy ez a meg egyezés nem véletlen, hanem a klasszikus-antik művészet könyvek, metszetek, litográfiák útján közvetített ismeretén nyugszik. Fiókos szekrényeken vagy a biedermeierkorban annyira népszerű vitrinekban elhelyezve ezek az ötvös művek nagyban hozzájárultak az ízlés és a jólét feltüntetéséhez. Ezek a vitrinek és a többi bútorzat a jeles pesti asztalosok műhelyeiben készültek. Tartalmukról az ötvösökön kívüli hazai fa-yence-gyárak, bécsi porcellánfestők és hazai arcképmintatürkészítők gondoskodtak. Nem csekély mértékben fokozták pedig a biedermeier lakások kedves derűjét a szorgalmas háziasszonyok és kisasszonyok ügyes ujjai, megadván az ó kézimunkáikkal is a külső architektúra klasszicista formáinak megfelelő interieurök meleg hangulatát. Láttuk tehát, hogy a nagy építési tevékenységgel az iparművészet felvirágzása párhuzamosan haladt; benne a kor magába zárkózott és páthosznélküli alaphangulata meggyőzően jut kifejezésre. Ha egy nem éppen jóakaró idegen szemlélő az itt Pesten észlelhető ólmos prózáról beszél, alapelőben véve talán helyes érzésre támaszkodik. Csak abban téved, hogy ezt a jelzőt kizárólag csak Pestre alkalmazza. Mert ez általános jelenség. Nem éppenséggel ólmos próza, de igenis, józan szigorúság és tárgyilagosság. Tartózkodás attól, hogy alap-

jában jelentéktelen dolgok díszítő eszközökkel úgyszólván túlhangsúlyoztassanak. Szerény megjelenésük dacára ezek a tárgyak bizonyos előkelő szépséget éreztetnek, mely főleg belső igazságával hat. Ez a stílus minden fölöslegestől idegenkedik, józan és magától értetődő. A mellett az antik formakincsből átvett kifejező eszközöknek csak másodrendű jelentőségük van. Bár a klasszicista művészet nekik köszöni az elnevezését, nem szabad ezeket a befolyásokat túlbecsülni. Különbözik ezek csak abban az esetben érvényesíthetik hatásukat, ha a talaj a befogadó nemzetben már elő van készítve, ha meg vannak a pontok, melyekbe bekapcsolódhatnak. Ellenkező esetben, péld., ha az átvevő fél műveltsége sokkal alacsonyabb fokú, hatásuk csak romboló lehet. E mellett a fővárosunkat illetően mindig elsőrangú tényezőként szerepelnek a sajátos magyar kultúrközösségből táplálkozó életformák. Ezeknek gócpontjává s egyszersmind az ország politikai központjává válik a már gazdasági túlsúlya révén erre hívatott Pest. Az a tény, hogy ezek a törekvések összesnek a klasszicizmus és hatásának érvényesülésével, ezt a korszakot a pesti építészeti és iparművészet fénykorává teszi. Az így keletkezett egyenesvonalú városkép nem nyújthatta a szemnek azt a változatos-ságot, melyet általában, bár nem éppen találon romantikusnak, vagy festőinek szoktunk nevezni és amely változatosság az erdélyi és felvidéki városokra és nem kevésbé Budára annyira jellemző. Sőt azokon a nagyobb-szabású vedutákon, ahol mindkét város látható, Buda összképe városzerű jellegével, magasan fekvésével, nyugtalanabb alaprajzával, tornyalval és bástyákkal tarkított körvonallal minden vonatkozásban a szembenlévő Pest ellenlábásának látszik. Végigvonul ez az antitézis valamennyi Pest-Budát ábrázoló képen, kezdve a XV. század fametszetelői egészen napjainkig. Abban a hosszú és változatos sorozatban előkelő helyet foglal el, sőt a minket itt érdeklő korszakra szinte okmány-szerű bizonyítékkal bír Petrich András színezett rézkarca, melynek monaspág még ismeretes három példányát a Fővárosi Múzeum őrzi. E helyt a legjobb változatot, a valószínűleg Petrich által sajátkezűleg szí-

nezet levonatot közöljük, melyben a nagyműveltségű műkedvelő biztos ízlése, halkszavú fátyolos színezése, a hadimérnök hajszálnyi pontossága, a melegszívű szemlélő romantikus természetérzéke és a világlátott magyar úr megható honszerete bámulatos összhatásban forr egybe. Ez a derék magyar generális, kit Schoen Arnold lelkes kutatásai feltámasztottak a budavízfivárosi katonai temető egyik fűbenötte sírhalmából, jellegzetes képviselője egy a régi Habsburg-birodalomban elég gyakori művésztipusnak, mely Bécsben, Pesten, Prágában, Grácban, Krakóban és a lombard-velencei tartományokban egyaránt otthonos, a bebarangolt városok táji, építészeti, néprajzi nevezetességeit hol hadászati, hol műszaki, hol tisztán festői érdeklődésből többé-kevésbé gyakorlott ceruzával vagy ecsettel megrögzítette és legalább egy esetben a művészeti tökély oly ritka megnyilvánulásához vezetett, aminő Rudolf v. Alt-nak is egész munkássága volt. Az ő Pest-Budája, mely a biedermeier-kor alkotmányán, a 48-as forradalmak előestéjén készült, már más, Petrich összefoglalásaitól lényeges pontokban eltérő adatokat nyújt. A város megnövekedett, az öreg Hild által megszabott kereteket Pollácz Mihály kiegyensúlyozott alkotásai, Hild József graecizáló kollonádokkal díszített palotái, Zitterbarth, Kassalik, Zambelli és mások építkezései már teljesen kitöltötték. József nádor nagyszerű látomása beteljesült. Úgy látszik, hogy Pest újáteremtője ezt maga is úgy érezte. Arra vall legalább az a tény, hogy Rudolf Alt Pest-Budát ábrázoló nagy olajfestménye az ő megrendelésére készült és még most is a nádori család tulajdonában van. Ez a kép, melyet József főherceg előzenyessége révén a III. bibliofil kiállítás alkalmával láthattunk, Petrich munkáját abszolút tudásban és festői kultúrában jóval felülmúlja, nézőpont, képszerűség és beállítás tekintetében nem tér el lényegesen a magyar mérnök-tábornok egy emberöltővel régebbi művétől. Az Alt-féle olajfestmény láttára az agy nádor büszke örömmel befejeztek tekinthette életmunkájának legszébb, legmaradandóbb részét. Nem hiányzott itt az i felelti pont sem, a városrendezés utolsó, messzire látható vállalkozása, a Budát Pesttel összekötő állandó híd. Clark

lánchídját. Széchenyi hihetetlen fáradozásainak gyümölcsét, nemcsak nálunk, hanem német, angol, francia metszetek tanúsága szerint külföldön is világraszóló technikai alkotásnak tekintették. Már építése közben is gyakran lerajzolták, az egyes fázisokat többször felvették; Rudolf Alt-ot is úgy látszik erősen izgatta az előrehaladó építkezés, amely új meg új festői meglátásokra adott alkalmat. Kiválasztottunk e munkái közül egy levegős, szinte valószínűtlen, könnyed vízfestésű vázlatot. Ha helytálló egy racionális lélekianból levezetett azon esztétikai szabály, hogy a művészi érték kritériuma abban rejlik, hogy az eszközök minimumával a hatások maximumát váltjuk ki, akkor a lánchídnak ez ábrázolása iskolapéldát nyújtana. Ezt a követelést azonban csak egy logikai úton kijegecsedett és az impresszionista művészet által is befolyásolt elmélet támaszhatta. A biedermeier művészek, kritikusok és közönségük az ilyen lapokban csak vázlatokat, kísérleteket, segédeszközöket láttak. Öncélúságát nem ismerték el, sőt jobban, mint valaha, keresték a művészeti alkotás és művészeti élvezet igazi gyönyöreit a teljesen kidolgozott képekben és grafikai művekben. Rudolf Alt-nak egy másik vízfestménye a budai Dunaparti ábrázolásával ezeket az igényeket is bámulatosan kielégíti. Figyelme ez esetben mindenre kiterjed. Páratlan festői érzéke biztos kézzel összehangolja az egyes házcsoportok tarka képét, a Duna csillogását, a parti forgalmat, az ég színlátékát és a sétáló közönség genrszerű motívumait hibátlan összhatássá. A régi Pestről való ismeretlenre nézve, architektúráját, kultúráját, társadalmi életét, összes életformáit illetően őrisé nyereség, hogy ilyen hitelességű festőkrónikásra támaszkodhatunk. 32 rajzban és 24 vízfestményben örökölte meg városunkat. Főleg az utóbbi sorozat, mely Sandmann litografál révén általánosan ismeretes, nagyon instruktív keresztmetszetet nyújt a városképről a század közepe táján. Az ehhez a sorozathoz készült eredeti vízfestményeknek egy kis része a Fővárosi Múzeumban és a Szépművészeti Múzeumban őriztetik, a többi a prágai Lanna-gyűjtemény aukciója alkalmával teljesen szétszóródott. Így péld. az általunk reprodukált és a Császár-fürdő

udvarát ábrázoló aquarell, talán a legvonzóbb lap az egész sorozatból, jelenleg a bécsi Felső-Belvedere-ben elhelyezett XIX. századi képtárnak tulajdona. A nagyhíreségű „*aquae calidae superiores*” az itt ábrázolt épülettel méltó keretet kaptak, mely nemcsak bizonyos fürdőtechnikai és közegészségügyi követelményeknek felelt meg, hanem az egész pesti palotaépítészetre jellemző elrendezést mutat. Mestere Hilld József volt, aki már előbb a Lloyd-palotában, az Európa-szállodában (Főkapitányság mai épületében), az elítült Diana-fürdőben (a Pesti Kereskedelmi Bank épülete helyén) ezt a kolonádrendszeri a legváltozatosabb módon alkalmazta. Nagy kortársa, Pollácz Mihály a Zrínyi-utcai Pestetich-palotában hasonló megoldáshoz folyamodott, mely megoldás éppen finom, alig észrevehető árnyalatai révén kiválóan alkalmas, hogy a pesti klasszicizmus ezen második reprezentatív építészetének egyéni felfogását, kiponderált zűlését és előkelő tartózkodását példázza. Ugyanezt a sémát alkalmazta Kasselik a parisiák épületében, Zambelli a pesti lövölde elrendezésében, Miks Ferenc az Európa-szálloda egyik udvarában stb. A mi most már a Császár-fürdő udvarának festői benyomását még külön kiemelni, az az oszlopsorok félkörívi lezáródása és nem csekély mértékben a viruló fák saturált zöldje, mely az antikizáló formák mevétségét és ridegségét feloldja. Ebben a kedves környezetben pedig mozgalmal nyári élet pezseg.

A Császár-fürdő távolabbi környékén és a budai városrészekben egyáltalában hiába keressük azt az egységes jelleget, amely annyira reányomja a maga bélyegét a pesti városképre. Még ha léteztek volna Buda számára is a pesitízekhez hasonló városrendezési „plánumok”, ezek az ottani topográfiai viszonyoknál fogva hajtóirést szenvedtek volna, sőt elűntették volna azokat a szórványos emlékeket is, melyek nemzeti királyságunk hőskorából napjainkig még fennmaradtak. Így mindjárt a Császár-fürdő előtt állott a még a török időkől származó, Arslán pasa parancsára épült ú. n. császár-malom, melynek négy bátyyszerű saroktornya különösen romantikus külsőt adott. További kuriozumnak tekinthetjük, a mi különben a régi leírásokból is kitűnik, hogy

ezeket a malmokat szintén meleg források vize hajította.

Az előbb vázolt budai állapotok miatt itt a régi városkapuk is jobban dacolhattak az idők viharával, — az utolsók csak egy emberöltővel ezelőtti tüntek el a szűkkelvű városrendezéssel kapcsolatban, mely ezáltal még rohamosan növekvő forgalomra sem tudott mint mentőokra hivatkozni. Ezek közül az egykori történelmi nevezetességű Ferdinánd-kapu előtti való térnek részletét hozzuk. Az egész együttesből manapság még csak az odavezető utcavonal és egy körülbelül a régi helyére épült, különben befalozott neobarokk várkapu áll. A kifejező eszközök minden szerényesége dacára, kis képünk névtelen festőjének sikerült e városrész kilépezését, forgalmát és környékét megörögzíteni oly időből, amikor a jelenleg ott álló szarvasház hatalmas tömbje sem létezett még.

Több történelmi levegőt nyújtanak Rudolf Alt ide vágó adalékai. Budának, ennek a sajátos történelmi képződménynek különleges jellegét, az elentetés és mégis a szerveségsé látszatáig egybeolvadt elemek együttesét itt egyszerűen láthatjuk. Ha elővesszük péld. a budai városháza környékét ábrázoló lapot, a különböző korsíflusok derivatumai szemünket hirtelenül, ugrásszerűen, századról-századra ragadják. A koronázó főtemplom gotikus zöme minden későbbi toldalék dacára még mindenütt keresztültör; a Szentháromság-szobor duzzadó formái, a városnéző házak (közülük a manapság még fennálló Ruszwurm cukrászda) polgáris, egyszerű sora változatos, a legkülönbözőbb történelmi emlékektől áthatott képet nyújtanak. A Szt. György-tér is hasonló gondolatársulásokat ébreszt. Még a barokkból származó épület-tömbök dacára, aminő a régi szertár épülete, a budai városkép ezen kivágása mégis az esztétikai szükségszerűség benyomását kelti, magától értetődően Alt Rudolf szemelvel nézve. Pesti területen csak gyér számban maradtak fenn barokképületek, de ezeknél is a későbbi klasszicista környezetet szervesen simul a régebbi stílusban épült részekhez. Ilyen épületek mindenek előtti a templomok. Nagyon tanulságos példák a templomok körülíli terek kiépítésére a Ferenciek-tere és az egyetemi templom

J. Hecker: Graf Sándor Márk, Vitézsábrány
Budapesti Szépművészeti Múzeum

környéke. Stilisztikailag eltérő épületcsoportok ezen meggyőző összeforrásának illusztrálására utalunk a Kuwasseg által rajzolt sorozat két lapjára. Vajjon ez az egyöntetűség a valóságban is annyira szervesen hatott, e helyt már azért sem akarjuk tüzetesebben megvizsgálni, mivel a régi Pestet az egykori emlékeknyag tükrében és saját ábrázoló művészi segítségével szeretnők feltámasztani; így tehát a mellékleteink által kellett hatásból nem akarunk semmit sem elvenni, inkább hozzáadni.

De nemcsak a történeti térképezés előbb említett eseteiben, hanem általában a két testvérváros fejlődésében most már bizonyos lelki rokonság észlelhető, mely az egyesülést már régen megérelte volna, ha külső okok (szabadságharc, abszolutizmus) nem hátráltatták volna ezt a belső történeti szükségszerűség diktálta eseményt. A szellemi élet megnyilvánulása a dolgok természeténél fogva kevésbé voltak alávetve az abszolutizmus lídércnyomásának. Ez első sorban ama magyar „műgyakorlata” áll, melynek az idők folyamán a legnagyobb sikerei voltak, a festészetre. A pest-budai biedermeierben rejlő csírák nélkül ez a nagy virágzás elképzelhetetlen. Az előbbi lapokon topografiai okokból talán túl sokat foglalkoztunk Alt Rudolfal. Nem lehetett célunk a hazai képek háttérbe szorítása. Igaz ugyan, hogy bécsi művészek nem ritkán megfordultak Pesten, vagy legalább pesti megrendelők számára dolgoztak; de ezzel szemben magyar művészek is tömegesen keresték föl a császárvárost, néhányan közülük, Borsos József, Schimon Ferdinánd tekintélyre, sőt dicsőségre tettek szert. Ez a látszatra függő viszony azonban nem akar szemrehányás lenni. Először is a bécsi festőiskola néhány fontos festészeti ágra, így a tájkép- és genrefestészetre, de bizonyos tekintetben az arcképfestésre nézve is másutt is mérvadó volt a azonkívül a pesti mesterek csakhamar páratlanul tanulékony, erős legényeknek bizonyultak. A szemléletnek megingathatatlan tárgyilagosságát, a művészi számtlás biztonságát ilyképpen nemcsak a nagy bécsi festő csillogtatta a pesti talajon, a hazai mesterek már rég ellesték a biedermeier-képrés e sajátosságait, a nélkül, hogy ezeket a klassz vérszegény bécsi szentimentalizmussal öi-

vezték volna. Igaz, hogy a biedermeier-festészet ezen oldala legjobban ragadja el a naívabb lelkeket, kik minden képből sóvárgó érzelmeket keresnek. A művészetel foglalkozók nagy része ezzel szemben inkább a másik végletbe esik. A modern művészet nevelő hatása alatt manapság inkább arra hajlunk, hogy ezeket a képekbe bizonyos hangulatelbeli impresszionizmust magyarázzunk bele és a mestereknél olyan festői szándékokat fölítelezzünk, melyek történeti távlatból nézve számukra nem is létezhetek. A művészek és közönségük szemében az ábrázolás tartalma nem volt irreleváns. Ha tájkép, interieur, genrekép és architektónikus ábrázolások túlsúlyban is voltak, ez inkább történelmi, mint művészeti kritérium és csak azt igazolja, hogy ezeket a dolgokat nagyon komolyan vették és nagy szorgalommal festették le. Ezenfelül a klasszicizmusban, a romantikában, a nazaréus irányban élő elvontabb drámatok elválaszthatatlanul össze vannak növe a biedermeier-festészetel, ami további bizonyíték arra, hogy a téma nem volt közömbös. Ezek az ideálta felső áramlatok hol párhuzamosan, hol kimondottan ellenkező irányban, hol keresztül-kasul haladnak a széles mederben hömpölygő tárgyilagós biedermeier-fejlesztéssel. Ezzel szemben a romantika a kiváltságos emberek hitvallását jelenti, mely természetesen nemcsak a festészetre szorítkozik, hanem kiterjed irodalomra, tudományra, az egész szellemi életre. Jellemző azonban, hogy a józan pesti talaj a magyar romantikus festőkre semminemű vonzóerőt nem gyakorolt. Ezek első sorban Rómában Overbeck zászlaja körül csoportosultak. Csak a romantika második nemzedéke, Kovács Mihály, Molnár József, Ligeti Antal stb. fejtett ki Pesten is jelentékenyebb munkásságot, de már a tulajdonképeni biedermeier-kor történeti határán túl. A romantikusok és nazaréusok a tartalom és a kompozíció törvényei iránt különösen érdeklődtek. De robusztusabb természetektől, aminő p. o. Barabás Miklós volt, távol állott, hogy kizárólagosan a szem gyönyöreit szolgálják. Még a festői látásnak oly páratlan kabinetdarabjainál, mint az általunk reprodukált Gellérthegy-i részletnél is első sorban maga a tárgy vonzotta. Ezek a hegyoldalhoz tapadt kunyhók későbbben is egész

művésznemzedéket ihlettek. Utolsó trubadúrjuk Mednyánszky László volt. Bár az architektúra- és veduta-festészet nem tartozott épenséggel Barabás Miklós erős oldalához, ebben az esetben a rendkívül napos tónus, a tartózkodó szíradás és a fölünyesen biztos esztétizálás a tökéletes művészi tudás olyan fokára emelkednek, melyhez még Alt művében is hiába keresnénk analógiákat. Egy másik esetben majdnem úgy látszik, mintha Barabás egyenesen versenyre kelt volna a nagybécsi mesterrel. A Lánchíd ábrázolásra gondolok; hasonló lehetőszerű esztétizálásokkal megörökítve, mint Alt fogalmazásában. Csakhogy a térképezés a mester jellegzetes székely „bon sens”-szának megfelelően szilárdabb szerkezettel bír, mint Altnál, kinek hangulati bájait nem tudta elérni. A magyar mesternek és többi pesti kortársának tulajdonképpen való területe az életkép és a portráit volt. Főleg az aquarell- és miniatúr-archéban mestereink a vonalvezetésnek hallatlan finomságát érték el, mely nemzetközi viszonylatban is mindenképpen megállja a helyét. A vezető mesterek különben is a festői ízlés és technikai tudás tekintetében aránylag magas szintet képviselnek. Az egész művészi élet középpontja most már Pest, mely a többi magyar területekre is meghatározó és éltető befolyást gyakorol, de a Bécsben, Münchenben, Rómában élő magyar művészeket is ide vonzza. Itt korszakalkotó történelmi

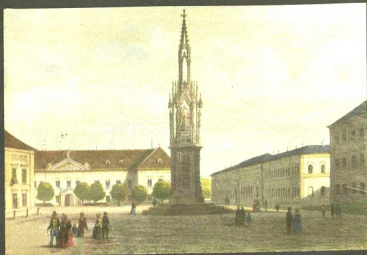

A PESTI DUNAPART AZ 1800-AS ÉVEKBEN, Ismeretlen rajzoló műve

folyamattal állunk szemben, mert a régi magyar birodalom felbomlása, azaz a mohácsi vézes nap óta a hazai művészi törekvéseknek egy nemzeti központjáról nem is beszélhetünk. Eltekintve az erdélyi és felvidéki ötvösöktől, kik a régi magyar stílushagyományokat eredeti módon továbbfejlesztették, az építészet és a szobrászat terén történet gyér kísérletek mind az osztrák barokk hatása alatt állanak, mely azonban magában véve is sokrétű művészettörténelmi fogalom. Még a legeredetiőbb megoldások is kívülről, kivált Bécsből kapták az ihletést. A török uralom megszűnte után, a rokokó napjaiban a teljesen kiszívott ország szegényes viszonyai nem kedveztek sajátlagos, nemzeti művészet felvirágzásának. De már ebben az időben a két testvérváros egyre nagyobb jelentőségre tesz szert. Ez a gyorsütemű evolúció a XIX. század első felében már be van fejezve. Végső eredménye: Pest-Buda, mint a magyar művészet centruma. Különböző ingadozások után a súlypont megint ott van, ahol a nemzeti királyság büszke napjaiban, a középkorban és a renaissanceban volt. Ebben rejlik ennek a kornak nagy jelentősége a magyar művészet- és szellemtörténet számára, ez a biedermeier-művészet fajlagos pesti oldala. Ebben a beállításban a régi pesti portrált-kban, életképekben, városképekben, építészeti ábrázolásokban közvetített emberek és állapotok is történelmi arányokat öltenek.

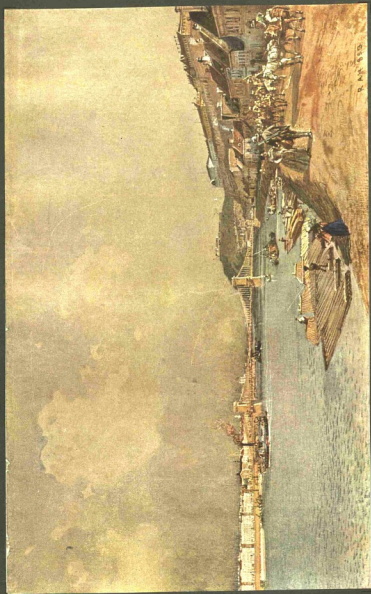
Rudolf Alt: A Länneid építész. Vízfestmény
Bükkösi Árkádföldön Párizsban

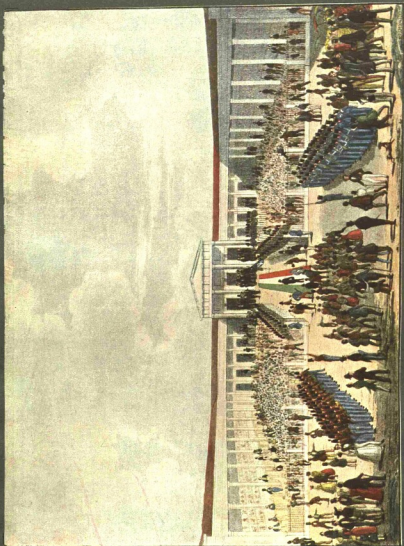
Szent György-tér a várban
 Rudolf Alt rajza után készült színezett kényomat Sandmanntól
 Budapest Székesérvényi Múzeuma

A Szentháromság-tér a budai várósházzal és a Mátyás-templommal
 Rudolf Alt rajza után készült színezett kényomat Sandmanntól
 Budapest Székesérvényi Múzeuma

Rudolf Alt: *Bluda na Pest during flood. Vízfestmény 1853-ból*
Budapesti Szépművészeti Múzeum

József nádor fővárosi a mai Lövészterem előtt postai körúttól 1840-ben
Futballmérkőzés a Magyarországi Királyságban
Budapesti Királyi Magyar Posta

A városigeti tó
L. Rohbock rajza után készült metszet E. Hablicsekétől
Budapesti Szépművészeti Múzeuma

A Nemzeti Színház a gyorskocsival
Budapest Szépművészeti Múzeuma

Ezekkel az emberekkel kellene most az általunk rajzolt kereteket benépesíteni, általános szemlélet tartani a művészi, ipari, irodalmi, politikai fejlődés hordozói fölött. Ez azonban a legszigorúbb selejtezéssel is az arcképek olyan tömegét jelentené, mely jelenkísérletünk határait messzire túlhaladná. Pedig a Barabás, Borsos, Donáth, Maras-toni, Clarot és a dli minorum gentium oeuv-rejében reánk maradt pesti portraitmű-vészet annyira szervesen van összenőve az interieurök, életképek s b. ábrázolásával, hogy sok esetben nehéz a határ vonalat meghúzni. A városkép egyes kivágásain ott látjuk a névtelen járó-kelöket, a legtöbb arcképnél viszont a közvetlen környezet egy részét. Az életképnél ez természeténél fogva job-ban érvényesülhet. Nagyon kedvelt háttér-nek kínálkozott ilyenkor a város közvetlen környéke is, elsősorban a városligeti páva-sziget, melyet különböző vízisportok élén-kítettek. A többi polgári sportágak közül különös népszerűségnek örvendezett a lövé-szet. E mellett tanuskodik az okmányszerű és irodalmi forrásokon kívül a polgári lövöldék gazdag kiképzése. Így a harmadik pesti lövölde már a legnemesebb klasszicista ará-nyokban épült. Alkotója a bécsi akadémián végzett és korán elhunyt Zambelli András volt, a régi pesti építészetnek nagy remény-sége. Egyetlen ismeretes alkotása a lövölde volt, melyet Lehnhardt metszetei és Szent-pétery egyik észlúbe trébelt plakettje révén pontosan ismerünk. Az 1858-as árvíz elpusz-tította ezen a mai Magyar-utca, Bástya-utca és a Dunapart által elhatárolt területen állott épületet is. A negyedik pesti lövölde Zam-belli architektúrájának hű másolására szorít-kozott és a mai Lövölde-tér közelében épült. Ezt az utóbbit mutatja a Fuchshaler és Per-laska által készített színes metszet. Ezúttal a klasszikus oszlopsorokkal körülvett belső udvar egy ünnepélyes aktusnak, a főherceg-nádvar 1840 június 9-én történt látogatá-sának szolgál háttérül. Az ez esetben is megnyilvánuló kissé feszes ünnepélyes-ség, melyet hosszú idő választ el a rokoko ünnepi mámorától, nagyon jellemző tarto-zéka a biedermeier-korszak általános élet-standardjának. Ez a vasárnapi hangulat ural-kodik másutt, semleges tárgyú ábrázoláso-kon is, úgy az utcákon és tereken sétáló cso-portoknál, mint az ünnepi ruhában díszelgő,

méltóság teljes arcképeknél. És ebben rejlik korunk számára a biedermeier-festészet tulaj-donképen való varázsa. Ez az alaphangulat, mely a régi pesti mesterek műveiből ezer kézzel integet, ez a lelki egyensúly, ez a meg-elégedettség boldogabb korszak, a „régí jó idők” benyomását kelti. Nos ez a kor sem boldogabb, sem boldogtalanabb nem volt mint akármelyik más idő az emberi történet-ben. Nem ritkán tragikus viharok felkavarták. Kezdeténél és végénél két nagy, egész nem-zedékek jólétét elpusztító háború áll (a napo-leoni hadjáratok és a 48-as szabadságmoz-galmak). 1851-ben az európai kolerajárvány gyilkolólag fekszik reá a fejlődő város lük-tető életére. Uticái furcsa, áruhás alakok lopóznak, a koleraorvosok. A pesti viszo-nyokra nézve az 1858-as nagy árvíz katasztró-fa, mely a városnak tekintélyes részét romhalmazzá tette, külön is figyelembe veendő. Ez az esemény C. Schwindt színe-zett rézmetszetei és más primitívebb ábrázolások révén is európaszerte nagy, emberi részvételet keltett. Ranftl Ignác, a bécsi gen-refestészet e kiválósága kultivált ecsettel három megrázó jelenetet rögzített meg. A bécsi írók, Franz Grillparzer vezetésével, érdekes albumot szenteltek az árvíz károsul-taknak. Messze északról, Usedom szigetről jelentkezik Wilhelm Meinhold, az egykori protestáns lelkész és későbbi konvertita, a „Bemsteinhexe” híres szerzője, a kor leg-nagyobb plágium pörének ártatlan vádlottja és a hercegprímáshoz címzett levelében fel-ajánlja „Otto von Bamberg” című művének tiszta jövedelmét a mélyen sujtott testvér-városoknak.

Ha ezekhez a csapásokhoz még hozzá- vesszük a politikai és nemzeti elnyomott-ság különböző megnyilvánulásait, a gya-kori gazdasági válságokat, a pénznek nagy elériéktelenedését stb., bátran állíthatjuk, hogy elődeinknek nem lehetett okuk, hogy külső életkörülményeikkel nagyon meg legyenek elégedve. A biedermeier-festészet ama sajátos varázsa, a csendes elmerülés és megelégedettség látszata tehát nem a külső állapotok tükré, hanem más lelki dispositió-ból fakad, olyan eszményképeket ébreszt, melyek a mai kor lelkületéből teljesen ki-veszték és melyeket újabban nagy előszere-ttel, a biedermeier-rajongás varázsvessző-jével keresünk. HORVÁTH HENRIK